

УДК 821.161.2-2.09

ПОВОРОТНИЙ МОМЕНТ: ЗМІНА ФОРМ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ХУДОЖНЬОЇ БІОГРАФІЇ В СУЧАСНІЙ ДРАМАТУРГІЇ

Шаповал Мар'яна Олександрівна,

доктор філологічних наук, доцент, професор,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

бульв. Тараса Шевченка, 14, м. Київ, Україна, 01601

m.shapoval@univ.net.ua

ORCID ID: 0000-0001-6814-2644

Художня література, зокрема драматургія, що ми її називаємо біографічною, при-
ваблює реципієнта пильною увагою до самої людини, її життя та прагнень, виявлених
у специфічній формі візуального наративу, репрезентованих у контексті історичної
епохи, до якої та чи інша біографія відсилає. Сучасна українська драматургія, що нале-
жить до метажанру художньої біографії, має бути прочитана саме в контексті чотирьох
поворотів, які тільки-но відбулися в культурі: атропологічного, наративного, візуаль-
ного та біографічного. Цими контекстами й визначаються ті смисли, які промовляють
до сучасника, втомленого інтенсивністю та ненадійністю інформаційних потоків, у
яких він перебуває.

Ключові слова: художня література, художня біографія, біографічна драматургія,
сучасна драматургія, наративний поворот, метажанр, візуальне.

Актуальність теми дослідження. Сучасний етап розвитку суспіль-
ства характеризується низкою кардинальних змін, які потрясають самі
основи буття художньої літератури: вона демократизується, динамізується,
поєднується з візуальним компонентом, втрачає жанрову і родову чистоту,
тяжіє до пошуку нових форм у контексті глобальних етичних та естетич-
них переосмислень нового століття. Суттєві зрушення помітні на всіх рів-
нях мистецтва: стильовому, жанровому, образному. Проте існують риси
художньої літератури, зокрема драматургічної, які більш-менш стабільно ха-
рактеризували її протягом досить значного періоду спостереження. Однією

з таких стійких рис можна вважати антропоцентричність – тривалий, непідробний інтерес письменника до людини, її буття й духовного пошуку, до її культурного контексту, що також є специфічним проявом людського існування. Інша стійка ознака драматургії – зорієнтованість на фавулу, або, як зараз говорять, історію, також щонайкраще реалізується через проявлення особистої історії людини – її біографії. Охоче звернення до історії в іншому смислі цього слова також характеризує загальний стан сучасної європейської культури та перетворюється на ще одну помітну рису художньої літератури. Події минулого стають об'єктами для ігор і переосмислень або тлом для витонченої саморефлексії. Так у пласті художньої літератури, яку ми традиційно називаємо біографічною, красному письменству вдається спиратися на принципи, що овіяні флером ностальгії в наш пересичений стресом час, а саме людиновимірність, омовленість, закоріненість в історичному ґрунті. Для позначення таких творів навіть виникає окремий термін – «метажанр художньої біографії», що підкреслює масштаб цього явища.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Науковий інтерес до питань трансформації жанру біографії на теперішньому етапі простежується в багатьох наукових публікаціях. Переважно в теоретичних та історико-літературних студіях пострадянських (у тому числі, українських) учених увага приділяється, насамперед, визначенню етапів розвитку, становлення та основним рисам біографії в цілому та художній біографії як специфічному утворенню в літературі зокрема (С.Аверинцев, О.Валевський, О.Галич, Д.Жуков, О.Дацюк, Т.Павлова, Г.Померанцева, Т.Потніцева, Н.Торкут, В.Чишко). Існує також низка робіт, присвячених жанрово-стильовим особливостям художньо-біографічної прози (І.Акіншина, Н.Ігнатів, І.Савченко), наративним стратегіям художньо-біографічного жанру (Т.Черкашина) та деяким теоретичним і практичним проблемам жанру літературної біографії (І.Данильченко, Ю.Коньшина, Л.Мороз). Однак у більшості праць не розглядається біографічна драма, або розглядається лише лише вузький аспект, цікавий досліднику, як-от: шекспірівський дискурс драми-хроніки (Л.Закалюжний), сучасні модифікації вікторіанської біографії (Д.Карачова), моделювання та модифікація міфоструктур у біографічній драмі (О.Бондарева).

Мета дослідження – розглянути репрезентацію сучасної української драматургії, що її можна віднести до метажанру художньої біографії, у контексті «поворотів» сучасної гуманітаристики: атропологічного, наративного, візуального та біографічного. **Наукова новизна роботи** полягає в тому, що

у вітчизняному літературознавстві вперше проблематизується біографічний наратив як виразна стратегія сучасної української драматургії в культурно-історичному контексті системних гуманітарних змін.

Методи й теоретико-методологічна основа дослідження. У роботі використано загальнонаукові методи спостереження, аналізу, синтезу, добору та систематизації матеріалу. Крім того, було застосовано порівняльно-історичний, порівняльно-типологічний, інтертекстуальний, міфокритичний, описовий методи. Теоретико-методологічну основу дослідження становлять праці українських і зарубіжних дослідників у галузі загальної поетики, теорії літератури, теорії драми, генології, зокрема Е.Бентлі, Є.Васильєва, В.Волькенштейна, Г.Гачева, Д.Затонського, Н.Копистянської, Ю.Тинянова, В.Халізева, Л.Чернець, О.Чиркова.

Виклад основного матеріалу. Наприкінці двадцятого століття в гуманітаристиці відбулося різке зростання інтересу до наративу як способу висловлення і до оповідної природи кумуляції людського знання. Оскільки гуманітарії згодилися на тому, що усе в людській культурі має, тією чи іншою мірою, лінгвістичну природу, то наратив виявився єдиним способом утвердити себе в реальності, самоідентифікуватися. Наратив показує бачення людиною її стосунків зі світом, відкриває причини цього бачення, надає діяльності людини упорядкованості й смислу, структурує життя хронологічно й каузально, оговорює доцільність самого існування. Тенденцію універсалізації наративу в соціокультурних дисциплінах Мартін Крейсвортс (Martin Kreisworth) визначив як «наративістський поворот», або, як уже усталено у вітчизняній гуманітаристиці, «наративний поворот», який у перспективі обіцяє стати новою «парасолькою» наукового знання (Kreisworth, 1992).

Коли наприкінці ХХ ст. В. Фішер (Walter R. Fisher) запропонував термін «наративна парадигма» й тим самим екстраполював поняття «наративу» на більшість соціокультурних дисциплін, то наративний підхід тим самим перетнув межі літературознавства, де сформувався як методологія в надрах постструктуралістських інтерпретацій літературного тексту та застосовувався для аналізу епічних творів, і зробив крок назустріч історії, філософії, психології, культурології. В.Фішер запропонував термін «наративна парадигма» пояснюючи, що розуміє під цим терміном не якусь певну дисциплінарну парадигму, а щось близьке до «метопарадигми», навколо якої об'єднуються різні гуманітарні науки. Тобто наративна парадигма не заперечує існування окремих жанрів дискурсу й користь від усвідомлення різниці між формами

дискурсу, В.Фішер просто переводить це поняття з площини методології науки у сферу практичної комунікації та комунікативної етики, якою має скеровуватися людське спілкування (Fisher, 1985, p. 347).

Останнім часом, як вважає О.Собчук, «нарративний поворот» характеризується не лише зміною ставлення до нарративу, розширенням бази нарративних досліджень (куди потрапляють неканонічні тексти, нелітературні історії, усні розповіді, нарративи в кіно, музиці, театрі, живописі), а й трансформацією дисципліни, що його досліджує, у когнітивну наратологію. Останнім часом крізь призму цих змін інакше говорять і про нарративність, і про персонажа, і про фокалізацію. Тепер нарративом вважають не лише «хронікальну автобіографічну оповідь», де найменшими одиницями є події, що поєднуються темпоральними та каузальними зв'язками, а швидше функцію передачі досвіду оповідним текстом, що передбачає, передусім, антропоморфного сприймача (М.Флудернік). Самі події тепер розуміються як дії (Д.Герман), і під час сприйняття нарративу рецепієнт надає телеологічності подіям, які самі по собі такої ознаки не мають, а конфлікт при цьому є обов'язковою структурною рисою оповіді (Собчук, 2012, с. 109-110). Змінилися також погляди на персонажа, якого перестали обмежувати визначенням як функції (В.Пропп), актанта (А.Греймас), а визнали «фікційною особистістю», носієм свідомості (А.Палмер), яку читач/глядач реконструює зі своїх спостережень, за її поведінкою та мовленням. Фокалізацію також по-новому почали трактувати як своєрідну мережу точок зору, між вузлами якої «мандрує» читач, отримуючи стимули для власного мислення (Собчук, 2012, с. 112).

Наша гіпотеза полягає в тому, що сказане повною мірою стосується сучасної біографічної драматургії та її театральної репрезентації. Про біографічний нарратив в українській науці висловлюються переважно ствердно. І.Папуша, систематизувавши найрізноманітніші погляди на сучасну наратологію, пише, що ще «структуралістське поняття нарративності можна застосувати до будь-яких видів мистецтва (Папуша, 2005, с. 30), а когнітивні наратологи, як можна побачити вище, системно обґрунтовують екстраполяцію нарративного підходу як оптики прочитання тексту, на драму, театральне мистецтво, кіно. Тож теоретики схильні визнавати драматургічний нарратив, а практика показує, що сучасна драма відмовляється від мімезису на користь дієгезису; засновується на стійких причинно-наслідкових зв'язках, що є ознакою оповідності; передбачає фікційну особистість, наділену свідомістю; демонструє мережу точок зору, виражених персонажною структурою; не обходиться без конфлікту; епі-

зує дійство; показує особисту історію в контексті культури. Вона корелює з театром і кіно, виходячи в площини інших медіа, ставить у фокус свого інтересу людину з її емоціями, цінностями, переконаннями. Можливості наративного підходу вселяють надію виявити причину стійкого інтересу до драми біографічної: імовірно, що цей інтерес полягає, крім іншого, в наративній природі й драми, й біографії.

Художня біографія є самодостатнім людиновимірним феноменом, який є предметом літератури ще з часів античності, оскільки біографічний шлях індивіда вважався одним із найцікавіших сюжетів у європейській культурі завжди. Художня біографія стала метажанром, що охопив тексти різних родів і видів як словесного, так і похідних від нього мистецтв (театр, кіно), зокрема жанри драматургії, які сукупно варто називати «біографічна драма», що включає й автобіографію, і мультимедійну біографію. Теперішня популярність художньої біографії в літературі існує в межах відповідної тенденції цілої культури та визначається як «біографічний поворот», що його вивчають дослідники найрізноманітніших тематик, як пов'язаних, так і не пов'язаних з мистецтвом. Наприклад, С.Ляшко та Н.Марченко вказують, що «у міждисциплінарній площині соціально-гуманітарного знання біографічний підхід здебільшого реалізується в межах соціологічного, психологічного, філологічного, та історичного дискурсів», а тому «біографічний поворот» у сучасній гуманітаристиці не може бути осмислений поза контекстом «антропологічного», «онтологічного», «лінгвістичного» і «наративного» поворотів (Ляшко, Марченко, 2012, с. 466).

Звертаючись до теми біографії, учені констатують стійке зростання інтересу до літератури non-fiction, «літератури факту». «Щоденники, спогади, мемуари, біографії та інші численні різновиди документалістики сьогодні не менше популярні, ніж детективи й гостросюжетні белетристичні оповіді. Динаміка творчих пошуків і дискусій як вітчизняних, так і зарубіжних критиків та літературознавців свідчить про те, що увага до літератури, яка має документальну основу, дедалі збільшується», – пише Ірина Савенко (Савенко, 2008, с. 128). На тлі дискусій про феномен пост-правди у сучасних електронних медіа зростає недовіра до друкованого слова, яка спонукає читача обирати на книжковій полиці щось більш-менш занурене в реальне життя, у правду особисту, верифіковану. На зміну інтересу до широких узагальнень і «великої історії» приходять інтерес до індивідуального досвіду й історії окремої людини, до особистості в історії й історії особистості. Варто зауважити, що актуалі-

зація людиномірності мистецтва – прикмета всіх перехідних епох, а хіба може бути щось більш людським, ніж біографія індивіда?

Але попри бурхливий інтерес до художньої біографії і з боку читачів, і з боку дослідників біографістики, невпорядкованість термінологічного апарату дається взнаки. Оцінюючи співвідношення факту та вимислу, учені множать терміни в межах спільного понятійного поля: виникають такі поняття, як «історіографічна метапроза» (Л.Хатчен), «фікціональна біографія» (І.Шаберт), «біофікціональність» (К.Каплан, М.Міддек, В.Х'юбер), «фікціональна метабіографія» (Е.Наннінг), «біо(гра)фікціональність» (М.Данова), «біографічний роман» (Д.Лодж), «художня біографія» (Д.Керстен), «архівний роман» (С.Кін). Своїм звучанням терміни вказують на відмежування художньої біографії від біографії документальної, локалізують текст у *діапазоні від факту до вимислу*.

Багатообіцяючою для нашого дослідження видається класифікація біографічних текстів англосмовної культурної традиції Пола Кендала, який вважав, що всю біографічну літературу можна розділити на два фундаментальні типи: біографія і автобіографія. Глосарій дослідника подаємо за статтею С.Нікіфорчук (Нікіфорчук, 2014, с. 188-191).

Біографія як тип тексту поділяється на першоджерело, дослідження та окремий клас спеціальних біографій. Першоджерело (*firsthand knowledge*) передбачає особисте знайомство автора із суб'єктом біографії (сюди долучають агіографію).

Дослідження поділяються на довідкові колекції, або ж біографічні словники (*reference collections*); іронічну (або карикатурну) біографію (*character sketches*), що має форму біографічних анекдотичних нарисів; змістовну, або ж кумулятивну біографію (*informative biography*), яка намагається описати життя об'єктивно та хронологічно, з оглядом на наявні документи, факти, свідчення; критичну біографію (*critical biography*), зосереджену на трудовій діяльності людини, де не дозволяється обробка матеріалів із використанням белетристичних прийомів; «стандартну» біографію («*standard*» *biography*), що є основним типом біографічного тексту, де збалансовано об'єктивне й суб'єктивне бачення персоналії (помірне застосування літературної обробки допускається); суб'єктивно-інтерпретовану біографію (*interpretative biography*) – максимально суб'єктивну живу оповідь, з вільною інтерпретацією біографічних джерел; белетризовану біографію (*fictionalized biography*), засновану на другорядних і поверхових джерелах, з довільними сюжетни-

ми ходами та вигаданими діалогами; псевдобіографію (fiction presented as biography), що представляє абсолютно вигадані біографічні події.

Окремо дослідник виділяє спеціальні форми біографії («special-purpose» biography), які включають пам'ятні біографії; біографії для політичних кампаній (які мають на меті сприяти просуванню політичного кандидата); газетні плитки про зірок (створені для прославлення видатної особистості); скандальні викриття (пропаганда) та життя святих (агіографія).

Автобіографія, як частина біографістики, поділяється на неформальну автобіографію (листи, щоденники, журнали; мемуари, спогади); формальну автобіографію й спеціальні форми автобіографії.

Неформальна автобіографія (informal autobiography) включає такі типи автобіографічних текстів як листи, щоденники, журнали (letters, diaries and journals), що репрезентують самоусвідомлені одкровення, та мемуари, спогади (memoirs and reminiscences), де на передній план виносяться спогади.

Формальна автобіографія (formal autobiography) є описом життя, відновленого через спогади з усіма властивими їм помилками, пропусками й спотвореннями. До спеціальних форм автобіографії (special forms of autobiography) відносять тематичні (thematic), релігійні (religious), інтелектуальні (intellectual), белетризовані (fictionalized).

Окремим типом біографії можна виділити мультимедійну біографію, до якої належать біографічні фільми, кінохроніки та фотографії, документальні драми («docudrama»), інтерв'ю, ток-шоу та ін.

Слід сказати, що на сучасному етапі (адже класифікація П.Кендала – уже апробована класика) мультимедійна біографія буде включати тексти, що можна віднести не лише до названих типів, з популярними псевдобіографіями включно, а й до міфобіографій і навіть альтернативних біографій, задуманих як містифікації та художні фантазії.

Знайомство з доволі розлогим переліком типів біографіки, які реалізуються в різноманітних текстах не лише художньої, і не лише літератури, спонукає розглядати біографію як *універсальний метажанр*, оскільки, по-перше, твори біографічного характеру творяться в різних жанрах, із драматичними включно; по-друге, художня біографія охоплює екранні мистецтва, театр, мультимедійні та книжкові продукти, по-третє, біографічна модальність, подібно до модальності фантастичної чи детективної, суттєво впливає на природу жанру як таку. Тож у кожному конкретному випадку жанрова природа біографічного твору значною мірою залежить від того, дифузія еле-

ментів яких жанрів відбулась у художньому просторі твору. Жанрові інтенції письменника зумовлюють також ті нарративні стратегії, прийоми белетризації та паратекстуальні елементи, які опосередковують творче заглиблення в психологію обраного персонажа.

Спостереження над біографічним письмом закорінене в античній епосі («Порівняльні життєписи» Плутарха), але з того часу кожен літературний рід поповнився творами, які можна віднести до художньої біографіки. За усієї різноманітності жанрового втілення художніх біографій достатньо вивченими залишаються епічні різновиди біографічних жанрів і менше художня біографія в драматургії. Серед характерів, які обирають для зображення, теж виразно виділяються дві групи: політичні діячі, монархи, тирані викликали непідробний інтерес нарівні з митцями, людьми творчими, які здатні на вчинок, здатні піднятися над рутинним поведінковим стереотипом. Саме в цьому, ймовірно, полягає секрет популярності художньої біографії в драматичних жанрах – у можливості опрацьовувати сюжети непідробно цікаві. Усвідомлюючи, що в сучасну епоху є мало часопросторових лакун, де можлива вольова реалізація персонажа, письменники ностальгійно оглядаються в минуле, коли політики вершили історію, а особисте протистояло суспільному і змінювало його, але й придивляються до слабких ланок сучасного суспільства, які можна деформувати вольовим зусиллям дещо збірного, дещо міфологізованого літературного героя.

Трохи іншу функцію спостерігаємо у персонажів, що дотичні до сфери духовної культури (митців, письменників, акторів), які завжди є деміургами художнього світу, який вони створюють, які легше змінюють правила комунікації в тих соціальних прошарках, до яких вони належать – їхні вольові зусилля завжди призводять до структурних змін. У цьому полягає ще одна з причин, чому сучасна біографічна драма, яка є переважно драмою моделюючою, вдається до розробки життєписів представників культурних еліт. До цього типу драми приєднуються життєписи видатних спортсменів, науковців, релігійних лідерів, досягнення яких змінили життя людства, але їхні соціуми вже є певною мірою змодельованими, відформатованими їхніми інтересами та діяльністю.

Сучасна біографічна драматургія немислима без її реалізації в театрі та/або кіно. Тому аналізувати творчий доробок письменника-драматурга важливо не лише в контексті сучасного йому культурного процесу, а й суміжних мистецтв, враховуючи подвійну природу драми: сценічну та літературну. На відміну від

авторів епічних творів, драматурги лімітовані обсягом словесного тексту, який має відповідати умовам театральної вистави, перед ними постає потреба вмістити художній час у суворі рамки часу сценічного, оскільки звичні для нас вистави й кінофільми, як правило, не перевищують тригодинну тривалість. Темпоральна обмеженість певною мірою компенсується тим, що події в драмі протікають у режимі реального часу, кожен зображуваний момент щільно прилягає до іншого, а між художнім світом драми та глядачем немає жодних посередників. Життя в драмі зображується з максимальною безпосередністю, дія ніби протікає перед очима глядача. Вичерпно описати складові театральної фікції неможливо – вони змінюються від епохи до епохи і від жанру до жанру, але надмірний грим, театральний шепіт, репліки вбік, ефект «четвертої стіни», символічна колористика, функціональність і символічність речей – ось невеликий перелік елементів, які формують необхідні коди, що дозволяють ущільнювати та гіперболізувати театральний текст.

Сучасний погляд на кореляцію драми і її втілення відбувається, переважно, крізь призму сформованих у межах семіотики теорій *інтертекстуальності та інтермедіальності*, для яких є засадничим розуміти виставу, картину, кінофільм як текст, що вибудований на основі мови другого порядку, «мови культури» (Ю.Лотман). Між текстом і медіа також ставиться знак рівності (І.Львін), а, оскільки, до медіа ми відносимо і кіно, й театр, то інтерпретація драми, без розуміння закладених у ній можливостей для сценічної та кінореалізації, здається вже неможливою.

Словесні описи творів малярства, музики, архітектури, інших видів мистецтва часто виконують естетичну функцію в художньому творі, а в драматургічному дискурсі стають невід'ємною частиною сценічної реалізації тексту – театральної вистави. Хоча сценографія традиційно не входить до кола філологічних зацікавлень, адже її реалізацією займається митець іншого спрямування, але інколи драматург самостійно вирішує, як оформити сцену, які запропонувати костюми, інтер'єри, освітлення, щоб уповні розкрити творчий задум, закладений у словесний текст.

Н.Висоцька у своїй статті «Мова кінематографу в художній системі драматургії США: трансмедійні зв'язки» наголошує, що на сучасному етапі традиційні зв'язки між театром і драматургією, що передбачали синтез найрізноманітніших мистецтв для театральної реалізації, дещо втрачають актуальність на тлі кореляції драматургії і кінематографу, що вимагає специфічного міжмистецького перекодування. Уже з'явився огром літератури, що присвячена функціо-

нуванню театральної п'єси в кінематографі, її адаптації до вимог екрану, місця драматурга в кіноіндустрії та його роботи над вербальним текстом. Дослідниця вважає, що «відкинувши непродуктивне протиставлення двох споріднених видів мистецтва, нині є сенс говорити про міцні інтер-(транс)медіальні зв'язки між ними. У театральній перспективі вони простежуються на рівнях семантики, структури, поетики вистави і п'єси, де кінематограф частіше виступає сьогодні донором, а театр – реципієнтом, хоча буває і навпаки (стилізована театралізація кіноестетики)» (Висоцька, 2015, с. 62). Сучасний драматург, отже, широко застосовує кінематографічні прийоми не лише тому, що вони оживлюють театр, а й тому, що глядач у театр приходиться із новими очікуваннями.

Як бачимо, практичне втілення окреслених тенденцій реалізуються у ще одному повороті сучасної культури, який називають «візуальним» або «іконічним». Конкретно для художньої біографічної драми, крім театру, з'явилися ще два напрямки візуальної реалізації – «біопік» та «biodoc». Оскільки біографія та автобіографія, як ми показали вище, можуть бути не лише художніми, а й документально зорієнтованими, то медійна реалізація цих біографій також буде неоднорідною. Як тільки людина навчилася користуватися камерою, почався розвиток як ігрового, так і документального кінематографа, присвяченого життєвому шляху особистості.

Клара Подлесніг (Clara Podlesnigg), намагаючись окреслити власне поле дослідження, констатує експансію художньо-біографічного кіно у сферу документалістики, з чого випливає, що жанр «байопіку» претендує на всеохопність: «The boundary between the biopic and other genres is fluid, since biography can include historical film, costume drama, musical, melodrama, western, crime film, social problem film, documentary, and so on» (Podlesnigg, 2017, p.11). На думку дослідниці, надмірна «еластичність» жанру позбавляє його практичного значення для вивчення біографічного фільму і надає рис гібридності. Тому структура жанру *biographical picture* ускладнюється шляхом виділення піджанрів на підставі зображеної персоналії і, відповідно, тематики фільму.

Серед інших піджанрів найцікавішими для публіки є біографія художника, біографія музиканта, через які можна підключити до репрезентації різні пласти зображення, що підвищує рейтинг кінотексту, або його репутацію. Саме тому біографічну драматургію в цьому кейсі варто розглядати інтертекстуально та інтермедіально у зв'язку з реалізованою та потенційною її рецепцією – театральними виставами, кінофільмами, телепродуктом – досліджуючи можливості наративу художньої біографії в різних медіа.

Отже, опинившись на перетині кількох «поворотів», біографічна драматургія потрапляє в резонанс із часом і відповідає на запит епохи завдяки своїй візуальній природі, завдяки можливостям антропоцентричного метажанру художньої біографії, завдяки афіліації наративних структур, що спонукають реципієнта до саморозуміння та самоінтерпретації, що надзвичайно важливо в перехідну епоху. Не бажання підглядати за блискучим життям знаменитості спонукає нас прийти на виставу, коли на афіші значиться назва з відомим прізвищем, а бажання прочитати себе крізь відомий патерн, бажання звірити свою власну наративізовану ідентичність із біографією-ідентичністю, запропонованою нам у театральному наративі.

Сучасна українська драматургія відчуває «поворотний» момент епохи і відгукується на нього значним і цікавим масивом текстів. Останнім часом уперше або в новій редакції різними способами (електронні публікації, антології п'єс, авторські збірки й, навіть, одноосібне двотомне видання) оприлюднили п'єси Тамара Альохіна, Анна Багряна, Ярослав Верещак, Олександр Гаврош, Валерій Герасимчук, Олександр Денисенко, Тетяна Іващенко, Олена Клименко, Олег Миколайчук-Низовець, Неда Неждана, Анатолій Покришень, Станіслав Росовецький, Григорій Штонь. У п'єсах цих авторів предметом зображення є художня біографія, яка репрезентується не лише через дію, а й через оповідь і міжтекстові відсилання, і при цьому може бути візуалізована в тексті вистави.

Висновки. Художня біографія є самодостатнім людиновимірним феноменом, предметом літератури ще з часів античності, вона є метажанром, що охоплює тексти різних родів і видів як словесного, так і похідних від нього мистецтв (театр, кіно), зокрема, жанрів драматургії. Теперішня популярність художньої біографії збігається з «біографічним поворотом» у культурі, що поєднується з «наративним» і «візуальним» поворотами. Тому сучасний драматург вибудовує свій текст із широким включенням в нього оповідних структур, інтертекстуальних відсилань, широко застосовує в літературному тексті кінематографічні прийоми, орієнтуючись на глядача, який приходить у театр із новими очікуваннями. Художньо-біографічна драматургія, підлягаючи власним родовим законам, на відміну від інших жанрових різновидів, найдовільнішим чином поєднує біографічне й автобіографічне, факт і вимисел, редукує історичний контекст, інтенсивніше загострює конфлікти, глибше структурує дію та характери. Саме таку проблематику в роботі із сучасною українською драматургією можна розвивати в майбутньому.

Список посилань

Висоцька, Н. (2015). Мова кінематографу в художній системі драматургії США: трансмедійні зв'язки. *Синтез мистецтв: Ін Меморіат професора С.М. Пригодія*, 51-79. Відновлено з <http://philology.knu.ua/files/zbirNa-syntezy-mysteztv.pdf>.

Ляшко, С., Марченко, Н. (2012). Довідкова біографістика в контексті соціогуманітарного знання XXI ст. *Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*, 34, 465-476. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/npnbuimviv_2012_34_41.

Нікіфорчук, С. (2014). Розмежування типів біографічних текстів англomовної лінгвокультурної традиції. *Одеський лінгвістичний вісник*, 4, 188-191.

Папуша, І. (2005). Що таке наратологія? *Наративні виміри літератури: Матеріали міжнародної конференції з наратології. Тернопіль, Україна; 23-24 жовтня 2003 р. Studia methodologica*, 16, 29-42.

Собчук, О. (2012). Переосмислення понять наративності, персонажа і фокалізації в сучасній когнітивній наратології. *Магістеріум. Літературознавчі студії*, 48, 108-113.

Савенко, І. (2008). Основні проблеми документального письма в контексті літературознавчого дискурсу межі століть. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*, 44, 128-137.

Fisher, W.R. (1985). The Narrative Paradigm: An elaboration. *Communication Monographs*. Hague: Springer. 347-367.

Kreisworth, M. (1992). Trusting the Tale: the Narrativist Turn in the Human Sciences. *New Literary History*, 23 (3), 629-657.

Podlesnigg, C. (2017). *Preserving Life and Resurrecting the Dead: Toward a Theory of the Biodoc*. Відновлено з <http://www.diva-portal.se/smash/get/diva2:1131293/FULLTEXT01.pdf>

References (translated and transliterated)

Fisher, W.R. (1985). The Narrative Paradigm: An elaboration. *Communication Monographs* (347-367). Hague: Springer.

Kreisworth, M. (1992). Trusting the Tale: the Narrativist Turn in the Human Sciences. *New Literary History*, 23 (3), 629-657.

Lyashko, S., Marchenko, N. (2012). Dovidkova biohrafistyka v konteksti sotsiohumanitarnoho znannia XXI st. [Reference Biography in the Context of Sociohumanitarian Knowledge of the XXI century]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernadskoho*. [Academic Papers of Vernadsky National Library of Ukraine], 34, 465-476. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/npnbuimviv_2012_34_41 [in Ukrainian] (access August 15, 2020).

Nikiforчук, S. (2014). Rozmezhuвання typiv biohrafichnykh tekstiv anhlo-movnoi linhvokulturnoi tradytsii. [Differentiation of Types of Biographical Texts of English-language

Linguistic and Cultural Tradition]. *Odeskyi linhvistychnyi visnyk [Odessa Linguistic Journal]*, 4, 188-191 [in Ukrainian].

Papusha, I. (2005). Shcho take naratolohiia? [What is Narratology?]. *Naratyvni vymiry literatury: Materialy mizhnarodnoi konferentsii z naratolohii. Ternopil, Ukraina; 23-24 zhovtnia 2003. [The Narrative dimensions of Literature: Proceedings of the International Conference on Narratology. Ternopil, Ukraine; October 23-24, 2003]. Studia methodologica*, 16, 29-42 [in Ukrainian].

Podlesnigg, C. (2017). *Preserving Life and Resurrecting the Dead: Toward a Theory of the Biodoc*. Retrieved from <http://www.diva-portal.se/smash/get/diva2:1131293/FULLTEXT01.pdf> (access August 15, 2020).

Savenko, I. (2008). Osnovni problemy dokumentalnoho pysma v konteksti literaturoznavchoho dyskursu mezhi stolit. [The Main Problems of the Documentary Writing in the Context of Literary Criticism Discourse at the Verge of Centuries]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriia filolohichna [Bulletin of Lviv University. The Philological series]*, 44, 128-137 [in Ukrainian].

Sobchuk, O. (2012). Pereosmyslennia poniat naratyvnosti, personazha i fokalizatsii v suchasni kohnityvni naratolohii. [A Reconsideration of the Notions of Narrativity, Character, and Focalization in Contemporary Cognitive Narratology]. *Mahisterium. Literaturoznavchi studii. [Magisterium. Literary Studies]*, 48, 108-113 [in Ukrainian].

Vysotska, N. (2015). Mova kinematohrafu v khudozhnii systemi dramaturhii SSHa: transmediini zviazky. [Cinematic Language in American Drama's Poetics: Transmedial Links]. *Syntezy mystetstv. In Memoriam profesora S.M. Pryhodiia. [Synthesis of the Arts: In Memoriam of professor S.M. Pryhodiia]*, 51-79. Retrieved from <http://philology.Nnu.ua/files/zbirNa-syntezy-mystetstv.pdf> [in Ukrainian] (access August 15, 2020).

A TURNING POINT: THE CHANGE OF FORMS OF REPRESENTATION OF FICTIONAL BIOGRAPHY IN CONTEMPORARY DRAMA

Mariana Shapoval,

Doctor of Philological Science,

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

The **relevance of the research topic** is determined by the steady growth of the popularity of biographical drama, which attracts the recipient with attention to the person, his life and needs. Fictional biography appears to us in specific forms of

visual narrative and is represented in the contexts of the historical epoch to which it refers. These contexts determine the meanings that speak to our contemporaries, tired of the uncertainty and unreliability of the information environment in which he found himself. The events of the past become objects for games and rethinking, a background for refined self-reflection, they give a sense of authenticity, documentary. But the focus of the recipient is not these events, not even a unique personality from among the celebrities, whose life path is known and unfolds again before our mental eyes, and the interpretation of this path. To read a familiar story again, for the sake of the beauty of interpretation will be only a reader-intellectual, and the growing interest in this type of text is an extremely interesting phenomenon of the modern cultural process. The **purpose of this article** is to consider the representation of contemporary drama, which can be attributed to the meta-genre of fiction, in the context of “turns” of modern humanities: anthropological, narrative, visual and biographical. The **scientific novelty** lies in the fact that in domestic literary criticism for the first time the biographical narrative is problematized as a clear strategy of modern drama in the cultural and historical context of systemic humanitarian changes.

Conclusions. Fictional biography is a self-sufficient human-dimensional phenomenon, a subject of literature since antiquity, it is a meta-genre that covers texts of various genres and types of both verbal and derived arts (theater, cinema), in particular, genres of drama. The current popularity of fictional biography coincides with the «biographical turn» in culture, which is combined with “narrative” and “visual” turns. Therefore, the modern playwright builds his text with a wide inclusion of narrative structures, intertextual references, widely uses cinematic techniques in the literary text, focusing on the viewer who comes to the theater with new expectations. Fiction biographical drama, subject to its own generic laws, in contrast to other genre varieties, most arbitrarily combines biographical and autobiographical, fact and fiction, reduces the historical context, intensifies the structure, makes it deep and sophisticated. Such issues in the work with contemporary drama can be developed in the future.

Keywords: fiction, fictional biography, biographical drama, contemporary drama, narrative turn, meta-genre, visual.

Стаття надійшла до редколегії 07.11.2020.